

VOJTECH ZAMAROVSKÝ

VZKRIESENIE
OLYMPIE

VOJTECH ZAMAROVSKÝ

VZKRIESENIE OLYMPIE

VOJTECH ZAMAROVSKÝ

VZKRIESENIE OLYMPIE

© Vojtech Zamarovský 2001
Photography © Petr Zamarovský 2001, archív
Illustrations © Radka Lahodná 2001
Design © Juraj Linzboth 2001
Slovak edition © Perfekt 2001

5. zväzok súborného diela Vojtecha Zamarovského

Vojtech Zamarovský
VZKRIESENIE OLYMPIE

Druhé slovenské vydanie, v rámci súborného diela
vydanie prvé

Autor fotografií Dr. Petr Zamarovský

Autorka ilustrácií Radka Lahodná

Grafická úprava Juraj Linzboth

Vydal Perfekt, a. s., Karpatská 7, Bratislava,
ako svoju 229. publikáciu.

Rok vydania 2001

Zodpovedná redaktorka Elena Linzbothová

Sadzba a zalomenie Štúdio Perfekt

Vytlačila kníhtlačiareň Svornosť, a. s., Bratislava

ISBN 80-8046-139-2

OBSAH

ÚVODOM	7
I. DNEŠNÁ OLYMPIA	9
1. K OLTÁRU OLYMPIJSKÉHO OHŇA	10
<p>Cesta do Olympie. Východisko: Atény. Akropolis, Olympieion, štadión. „Atléti podobní bohom, bohovia podobní atlétom.“ Exkurz do poézie a prózy. Autostráda s odbočkami na polia vojnovej a športovej slávy. Zelené údolie Elisu</p>	
2. ARCHEOLOGICKÝ PARK POD KRONOVÝM VRCHOM	37
<p>„Najkrajšie miesto v Hellade.“ Prechádzka po posvätnom Altise. Diov chrám a socha, čo bola divom sveta. Skutočný olympijský štadión! Tri múzeá. Správne umiestnená akadémia. „Krajina spoločná všetkým ľuďom“</p>	
3. HISTÓRIA OLYMPIJSKÝCH OBJAVOV	68
<p>Zánik Olympie. Jej znovuobjavenie: cestovatelia, vojaci, archeológovia. Životný plán Ernsta Curtiusa. „Nič tu nemožno získať, iba slávu...“ Konečne systematické vykopávky! Storočné jubileum. Na Olympiu opäť svieti slnko</p>	
II. ANTICKÉ OLYMPIJSKÉ HRY	88
4. KULT TELA A DUCHA	89
<p>Šport a hry: najstaršie pamiatky. Kréta, Téra, Mykény. Homérski hrdinovia a prvý výskyt slova „atlét“. Špurt k métam klasického Grécka. Gymnastika plus muzika plus gramatika. „Nadišiel čas ísť von a v pretekoch vyskúšať silu.“ Ideál kalokagatie</p>	

6	5. ZROD A VÝVIN OLYMPIJSKÝCH HIER	112
VZKRIESENIE OLYMPIE	Časy dávnych začiatkov: mýty a fakty. Ekecheiria čiže všeobecný posvätný mier. Olympijský program. Organizácia a pravidlá hier. Pretekári, delegáti, diváci. Prísaha Diovi a veniec z Heraklovej olivy. „Hry zo všetkých najslávnejšie“	
	6. SÚŤAŽNÉ DISCIPLÍNY – PRAVIDLÁ A PRAX	142
	Úspech predpokladá tréning. Šprintéri a vytrvalci na olympijskej trati. Box, zápasenie, pankration. „Kto je majster vo všetkom, súťaží v päťboji.“ Preteky na vozoch a koňoch. Paleta mimoolympijských športov. Výkony a rekordy	
	7. OLYMPIJSKÁ SLÁVA	179
	Pocty víťazom: morálne i materiálne. „Oslávení veršami, zvečnení v bronz.“ Legendárni atléti. Amatéri či profesionáli? Pozoruhodné (a sčasti aktuálne) poznámky kritikov. Vrchol slávy a ústup zo slávy. Posledné hry v Olympii	
	III. OHEŇ Z OLYMPIE	211
	8. OBNOVENIE OLYMPIJSKÝCH HIER	212
	Predohra na neolympijskej pôde. Pierre de Coubertin – „Muž, ktorý dokázal pohnúť svetom“. Parížsky kongres 1894. Prvé olympijské hry nového veku skutočnosťou! Ťažkosti rastu, ale hlavne rast. Olympijská fakla na ceste svetadielmi	
	9. OTÁZKY NA NAJSTARŠOM ŠTADIÓNE	232
	Od tradícií k dnešku. Internacionalizácia hier, demokratizácia olympijského hnutia. Problémy, ktoré antika nepoznala. „Súkromné a nenákladné hry“. Olympia a jej odkaz novému veku. „Za olympijské ideály hodno bojovať!“	
	HISTORICKÝ PREHĽAD	243
	ANTICKÉ OLYMPIJSKÉ HRY	243
	OLYMPIJSKÉ HRY NOVÉHO VEKU	251
	LITERATÚRA	253

ÚVODOM

Už dávno som sa chcel podeliť s čitateľom o jedinečný zážitok, akým je návšteva Olympie. Prejsť sa s ním po rodisku a dejisku hier, ktoré boli najväčšou športovou udalosťou starovekého sveta, zostúpiť v sprievode antických autorov a moderných bádateľov do hlbín vekov, v ktorých tieto hry vznikli, sledovať ich vývin počas ich vyše tisícročnej histórie, vyvolať si v duchu atmosféru ich prostredia a bojov. No nielen to: spoločne sa zamyslieť nad pôvodom a účelom olympijských hier, nad príčinami ich rozmachu, slávy i zániku, nad potrebou a zmyslom ich obnovenia v našom novom svete. A využiť na toto zamyslenie prastarý a dnes opäť novotou svietiaci štadión v Olympii, kde sa lepšie než inde spája minulosť s prítomnosťou a isto aj s budúcnosťou.

Táto príležitosť sa mi naskytila dva razy: na ceste *Za siedmimi divmi sveta* (1960), ktorej jedna trasa viedla k Diovej soche v Olympii, a na stránkach knihy *Grécky zázrak* (1972). V oboch prípadoch som sa musel zaoberať Olympiou a olympijskými hrami len stručne. Teraz mám možnosť porozprávať o nich podľa chuti a vôle. Navyše nie iba z pozície pútnika starovekom, ale aj milovníka športu.

Olympia je dnes jedno z najznámejších miest na svete, aspoň podľa mena; nevedia o nej hádam len tí, čo sú odrezaní od súčasnej civilizácie.

Pritom ani nie tak dávno sa skrývala pod príkrovom sčernetého bahna a v pološere zabudnutia. Ľudia z nášho kontinentu objavili Ameriku a Austráliu, prenikli do temných kútov Afriky a na snehové pláne Antarktídy, našli Babylon a Ninive a egyptský Waset čiže Téby, ale o Olympii vedeli len toľko, že kedysi existovala. Muselo sa čakať až do minulého storočia, kým prišli archeológovia, aby ju vyhľadali a vyniesli znova na povrch zeme. Vykopali z nej už len malé pozostatky, avšak prekvapujúce nádherou a plné umeleckých pokladov. Napokon ju pretvorili na pamätník športovej slávy, aký nemá na svete páru, a na jeden z najkrajších parkov pod slnkom.

Vzkriesenie Olympie patrí medzi veľké výkony ľudského umu a rúk.

No azda ešte väčšie a záslužnejšie je to, čo po ňom nasledovalo: vzkriesenie olympijských hier. Tieto hry sa stali opäť najvýznamnejšou športovou udalosťou sveta, ktorý sa od ich niekdajšieho zániku na nepoznanie zmenil, a presne tak ako kedysi bojujú na nich najlepší z najlepších o česť víťaza. Prerástli pôvodný grécky rámec a dnes patria, podobne ako ostatné vymoženosti Grékov, mnohým národom; otvorené sú všetkým. A do tretice: to najväčšie a najcennejšie je vzkriesenie olympijských ideálov. Zatiaľ, pravda,

ostávajú mnohé z nich iba ideálmi. Napríklad hneď prvý, ktorý im vložil do vienka podľa súhlasnej tradície ich legendárny zakladateľ: Gréci pre olympijské hry odkladali vojny, my sme už tri razy pre vojny odložili olympijské hry...

Samozrejme, radi by sme videli Olympiu vzkriesenú nielen v troskách, olympijské hry vzkriesené nielen v ich športovej náplni, ale aj olympijské ideály vzkriesené v celom ich rozsahu a navyše podľa požiadaviek nášho veku. Možno vztýčiť pováľané stĺpy olympijských chrámov a obnoviť tamojšie športové zariadenia; už sa to sčasti stalo. Práve tak možno splniť i obidve ďalšie želania. Vyžaduje to síce oveľa viac úsillia ako rekonštrukcia zničených stavieb, ale raz sa to zaiste stane. Čo sa v tomto smere doteraz dosiahlo, oprávňuje k optimizmu.

Príchod novoveku bol v znamení veľkého hnutia, ktoré viedlo k znovuobjaveniu antických ideálov, preverených vekmi, k tvorivému využívaniu antických vzorov. Volalo sa renesancia. Toto hnutie sa však dovŕšilo až vzkriesením toho, čo kedysi zaniklo pod troskami Olympie.

Táto kniha je oslavou Olympie, jej hier, jej ideálov. Nie je však ich nekritickým velebením. Usiloval som sa na ne pozeráť objektívne, nezastierať nedostatky a záporné javy, pristupovať k hodnoteniu z hľadiska minulosti i súčasnosti. Pritom som sa nemohol obmedziť len na Olympiu, veď nebola izolovaným ostrovom v gréckom svete: snažil som sa ju zobrazit v celkových spoločenských súvislostiach, vidieť v nej spojenie športu s umením, zachytiť v jej ideáloch nerozlučnú jednotu kultúry tela a ducha. Práve pre tento prístup, pri ktorom som stále meral dosiahnuté s dosiahnuteľným, som nemohol dospieť inam než k oslave – pravda nelyrickou rečou literatúry faktu.

Knihu som rozdelil na tri časti: prvá sa zaoberá dnešnou Olympiou a históriou jej objavenia, druhá antickými olympijskými hrami vo svetle poznatkov modernej vedy, tretia obnovením olympijských hier a niektorými ich otázkami. Do prvej časti som zaradil úvodnú kapitolu, ktorá má

uľahčiť orientáciu v priestore i čase; do druhej kapitolu o začiatkoch športu v gréckom i negréckom svete, lebo každá história má svoju predhistóriu. Chcel som sa tak vyhnúť tomu, aby sa čitateľ (ak nie je náhodou špecializovaný archeológ alebo klasický filológ) ocitol v Olympii z ničoho nič ako parašutista zhodený v noci do neznáma.

Napokon už len jedno želanie: kto prijme túto knihu ako pozvánku do Olympie, nech má pri jej čítaní také potešenie, aké som mal ja pri jej písaní. Robil som na nej pod slnkom Helady, v múzeách a knižniciach troch svetadielov, napokon medzi suvenírmi z ciest a štadiónov. A s väčšou radosťou ako na hociktorej inej.

1978

V. Z.

Prvé vydanie tejto knihy vyšlo v čase priprav na XXII. olympijské hry v Moskve. Tieto hry, rovnako ako XXIII. v Los Angeles, už patria minulosti; pred nami sú XXIV. hry pridelené Soulu a na dohľad sa blíži storočné jubileum obnovenia hier, ktoré sa má osláviť v Aténach. Veľa nového sa však udialo aj v Olympii a v olympijskom hnutí. Na to všetko som nemohol nebrať zreteľ, hoci ťažisko knihy spočíva v starovekej Olympii a tamojších hrách. Pre toto vydanie som preto textovú časť doplnil a miestami upravil. Menšie zmeny som urobil aj v obrazovej časti, najmä zaradením snímok z nových pobytov v Olympii.

1986

V. Z.

V čase, keď sa pripravovalo nové vydanie tejto knihy, boli už minulosťou XXV. olympijské hry v Barcelone i jubilejné XXVI., ktoré sa napriek všetkým očakávaniam nekonali v Aténach, ale v Atlante, a v plnom prúde boli prípravy na XXVII. hry v Sydney.

2000

Red.

DNEŠNÁ OLYMPIA

VZKRIESENIE
OLYMPIE

Zeus z Artemízia.
Bronzová socha
v nadživotnej veľkosti
z čias okolo roku 460
pred n.l. (Národné
archeologické múzeum
v Aténach)

K OLTÁRU OLYMPIJSKÉHO OHŇA

Olympia leží na západnom Peloponéze, v kraji nazývanom pred tisícročiami i dnes Elis, v údolí medzi vrchom Kronionom a riekou Alfeiom, asi dvadsať kilometrov od brehov Iónskeho mora. Nájde ju na každej mape Grécka, hoci nemá ani tisíc obyvateľov; to preto, že veľkosť a význam sú dva rozdielne pojmy. V turistických príručkách je označená rovnakým počtom hviezdíčiek ako Akropolis v Aténach.

Môžeme sa do nej dostať z Atén vlakom, autom i lietadlom; menej obvykle aj loďou alebo pešo. Vzdušnom líniou je to 180 kilometrov, po zemi a po mori takmer dvakrát toľko. Každá z týchto ciest má svoj pôvab a stojí za to. Napríklad lietadlom via Adrovida: poskytuje nám pohľad na krajinu Grékov, ktorý bol kedysi výsadou iba ich bohov. Alebo vlakom cez Patras a Pyrgos: od Korintu vedie popri belasom zálive, ktorého obzor lemuje legendárny Parnas, a potom sa vnára do kraja ako zo sna o zlatom veku. Keď sa rozhodneme pre auto či autobus, urobíme azda najlepšie: vystúpime, kde sa nám zachce: na lste pri rozhraní dvoch morí, v bájnom Argolise pri hradoch homérskych hrdinov, v blaženej Arkádii i hocikde inde. Môžeme však tieto cesty aj kombinovať, trebárs pri druhej návšteve. Kto bol v Olympii, spravidla sa ta vracia.

Do Olympie sa prichádza hneď po prvý raz ako na známe miesto. Nestretáme vari človeka, čo sa tam ocitol náhodou. Každý sa na ňu ako -tak pripravil; pravda, historik ináč ako radový turista či záujemca o minulosť a súčasnosť športu. Avšak aj ten, kto si ju doslova naštudoval, si pred odchodom do nej celkom rád občerství poznatky. A hlavne si ich zaradi do širších súvislostí.

Najlepšiu príležitosť dávajú na to Atény. Sú predsa – dnes ako v antike – „Heladou v Helade“.

„Nosiť sovy do Atén“ znamená okrem iného opakovať, čo je všeobecne známe. V našom prípade teda to, že Atény sú hlavným mestom Grécka, že majú štyri milióny obyvateľov, že ležia v polkruhu belasých hôr nad belasým morom, že sú výstavné, rušné a príjemné pre život ľudí, že ich krásia stavby, ktoré pamätajú tisícročia a aj v troskách predstavujú klenoty architektúry. Že sú najstarším veľkomestom na pôde Európy, že ich občania priniesli už pred vekmi neoceniteľný vklad do pokladnice svetovej kultúry a civilizácie... A, samozrejme, aj to, že sa v nich konali roku 1896 prvé novoveké olympijské hry.

Pri prvej návšteve prekvapia Atény moderným výzorom. Ľudia v

Atény. Akropolis

nich bývajú už vyše štyritisíc rokov, ale ich budovy majú vekový priemer okolo štyridsať rokov. Po rozkvetu v posledných storočiach pred naším letopočtom sa ich vývin za byzantských čias zastavil. Za tureckej okupácie zmizli takmer z povrchu zeme, a keď sa z nej začiatkom minulého storočia oslobodili, mali iba dvetisíc obyvateľov. Prvý novogrécky kráľ Oton pozval vtedy mníchovského architekta Klenza, aby vypracoval plán na ich výstavbu. Na jeho rysovacej doske vzniklo v duchu antických tradícií mesto s rovnými a kolmými ulicami, námestiami a parkmi. Plán sa len pozvoľna menil na skutočnosť, pričom nemeckí a dánski architekti priniesli do Atén tzv. novogrécky sloh. Ich grécki nástupcovia sa dali novou cestou: vtisli mestu tvárnosť účelnými stavbami, ktorých hlavnou ozdobou sa stala zdôraznená jednoduchosť a tlmená farebnosť. V Aténach teda nenájdeme pompéznosť baroka, ozdobnosť secesie, vystatovačnú honosnosť bánk a poisťovní; zato ani činžové domy v podobe kasární a brlohov chudoby. Krivolaké ulice so starými domcami sa zachovali len v malebnej štvrti Plaka pod bralom Akropolis; ináč je tu takmer všetko nové alebo obnovené. S výnimkou tých niekoľkých stavieb, ktoré pochádzajú z čias pred zrodom nášho kalendára, čo robia Atény Aténami.

Týchto stavieb nie je v Aténach veľa, napríklad v porovnaní s Rímom; a to je pre príselca ďalšie prekvapenie. V skutočnosti sú sústredené, či skôr rozptýlené na ploche asi dvakrát pol kilometra. Nečudujme sa: za výstavbou Atén sa tiahne ako tieň ich sústavné ničenie cudzími nájazdníkmi. Už pred 2500 rokmi ich spálili a zrúcali Peržania, pred 2000 rokmi ich vyplenil rímsky vojvodca Sulla, zhruba pred 1750 rokmi ich spustošili germánski Herulovia; po križiakoch i ďalších nájazdníkoch dovŕšili dielo skazy Turci. Pomníky a sochy, ktorými vyzdobili Aténčania svoje mesto, zmizli ešte dôkladnejšie ako stavby: odvliekali a ničili ich dobyvatelia, odvážali ich obdivovatelia a zberatelia. No aj to málo, čo tam po tom všetkom ostalo, je niečo jedinečné. Práve preto sú Atény, dnes ako kedysi, „mesto nepodobné iným“.

Prvé miesto medzi pamiatkami a pamätníkmi dávnej aténskej slávy, či miesto vonkoncom mimo poradia, zaujíma nesporne Akropolis. Prevyšuje všetko dookola, a to v doslovnom i prenesenom zmysle slova. Námestie z rímskych čias pod jej severným svahom v porovnaní s ňou takmer zaniká, hoci stĺpy Hadriánovej knižnice i reliéfy mramorovej Veže vetrov by boli inde magnetom pre turistov. Sčasti to platí aj o Agore, hlavnom námestí starovekých Atén, o ktorom máme správy

K OLTÁRU OLYMPIJSKÉHO OHŇA

Atény. Stred mesta
s Agorou, Akropolis,
Olympeiom a štadiónom

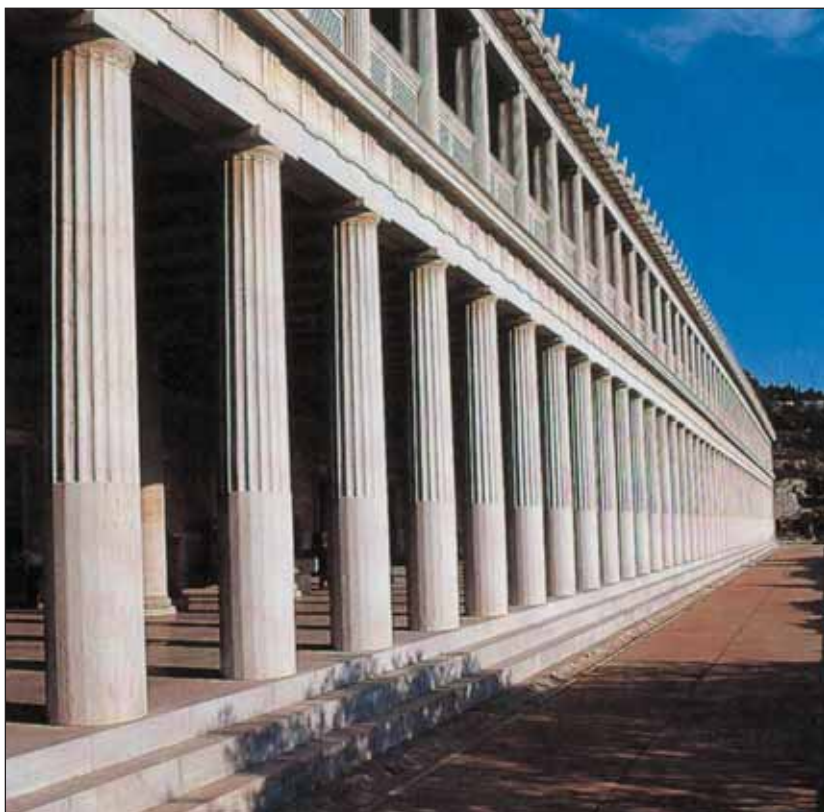
už z čias okolo roku 600 pred n.l. a ešte z čias okolo roku 400 n.l. Rozprestiera sa o voľačo ďalej na západ a dnes je zrúcaniskom, ktorého pustotu osviežujú oleandre a cyprusy. Zvyšky jeho budov siahajú zväčša iba po kolená a zo sôch sú vyššie ako človek iba tri torzá Gigantov. Pritom vieme, že na ňom stáli štyri chrámy, budovy ľudového snemu a súdu, hlavného veliteľstva vojska, oltáre bohov a pomníky významných občanov, že ho obklopovalo šesť krytých kolonád, že bolo krásne vydláždené a jeho voľné priestranstvá tienili platany. Len dve stavby sú ukázkou toho, v akej nádhere sa skvelo: na východnej strane jedna z obnovených kolonád, Attalova stoa, a na západnej vyvýšenine Teseion, najzachovanejší chrám antického

Grécka. Pred skazou sa zachránil akoby zázrakom. Jeho metópy sú na pôvodnom mieste a takmer v plnom počte, na jeho povale sú ešte zvyšky pôvodnej farby, jeho mramorové stĺpy a steny pokrýva žltkastá patina, ktorá sa na slnku mení na zlatú... Kdeko od nás pozná jeho kópiu z minulého storočia, postavenú vo viendenskom Volksparku. Pôvodný chrám, starý dva a pol tisícročia, vyzerá rozhodne lepšie.

Akropolis je vládkyňa Atén: skala so strmými svahmi porastenými smrekmi a agávami, vo výške sto päťdesiat metrov zrovnaná na plošinu, na ktorej stoja stavby, čo nemajú na svete páru. K jej úpätiu vedú cesty z hociktojej strany; k jej stavbám sa ináč ako hlavnou bránou dostane len skalolezec. Táto brána,

Hefaisteion (bývalý
Teseion) v Aténach

Moderná rekonštrukcia
Attalovej stoy na Agore
v Aténach

Propylaje, je vzorom monumentálnosti. Tvorí ju stĺporadie v dórskom slouhu a z pentelského mramoru, postavené podľa plánov architekta Mnesikla v rokoch 437 – 432 pred n.l. Má dve krídla: v severnom bola aténska štátna obrazáreň a v južnom svätyňa pôvabných bohýň Hór. Pred touto svätyňou, na skalnom výbežku, stojí nevelký iónsky chrám bohyně Atény Nike čiže Víťaznej; je taktiež z pentelského mramoru, pochádza z rokov 427 – 424 pred n.l. a jeho architektom bol spolutvorca Partenónu Kallikrates. Keď prejdeme Propylaje, zjaví sa nám na ľavej strane Erechteion so Sieňou dievčat (kór) a stĺpmi v podobe ženských postáv (karyátid). Je to skupina svätých v iónskom slouhu, stvárnená do jednoliateho mramorového celku; meno má podľa Erechtea, prvého aténskeho kráľa, ktorý položil život pri obrane svojho mesta. Postavili ho v rokoch 421 – 406 pred n.l. podľa plánov architekta Filokteta pre kult najstarších bohov. Pri jeho západ-

nom múre rastie oliva, ktorú tam podľa mýtov prvý raz zasadila bohyňa Aténa, dcéra najvyššieho boha Dia a ochrankyňa Atén.

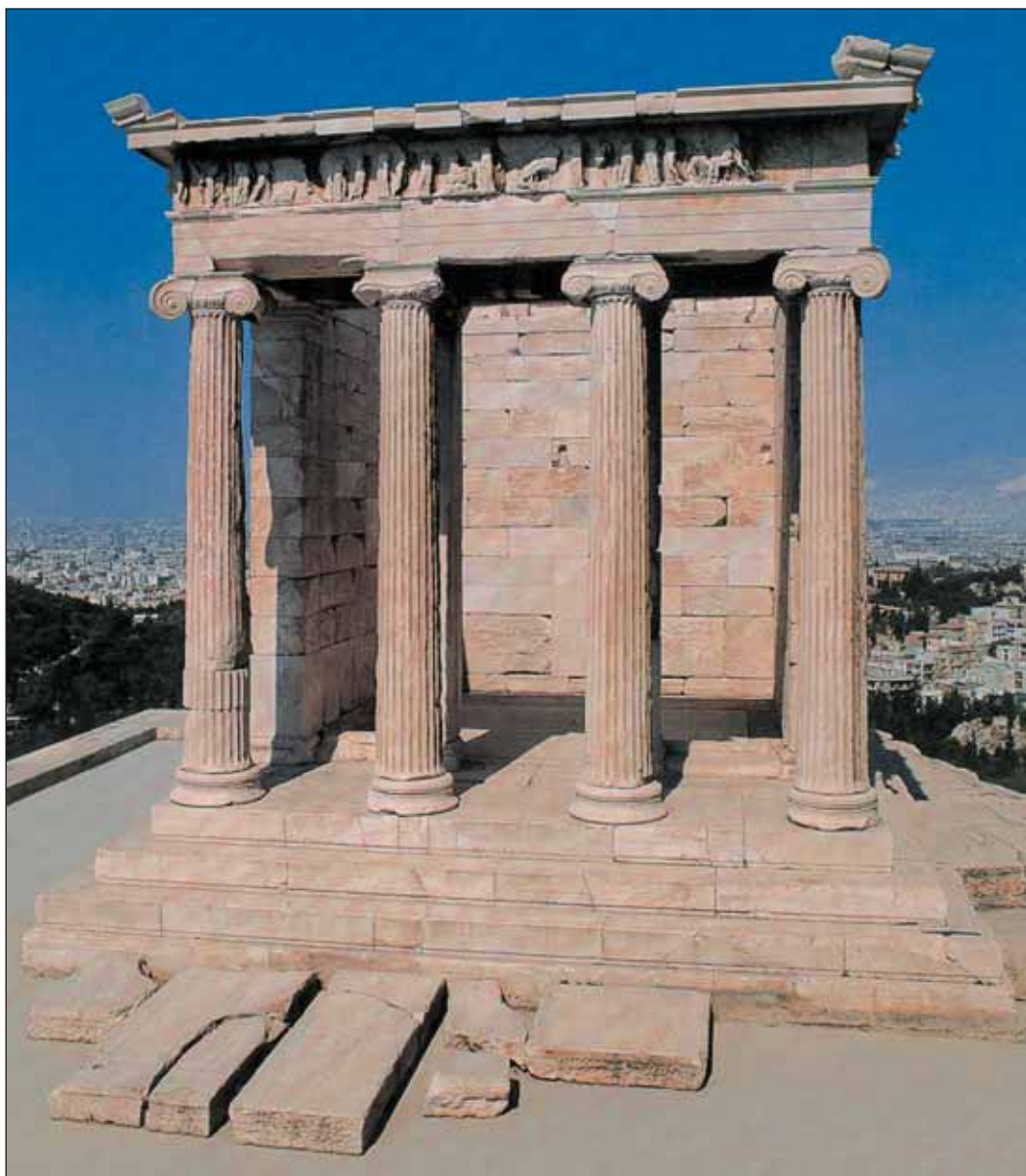
Aténe bol zasvätený najväčší a najslávnejší chrám na Akropolis, ktorý starí básnici nazvali Partenón (podľa jej prímenia Partenos, „Panenská“); ináč ho Gréci volali len „Chrám“, lebo natolko vynikal nad ostatnými, že ho nemuseli odlišovať menom. Vytvorili ho pod vedením Feidia, najväčšieho aténskeho umelca, a podľa plánov Kallikrata a Iktina v rokoch 447 – 432 pred n.l. Na jeho stavbu použili opäť belostný mramor z pentelských lomov. Dali mu pôdorys 69,5 krát 30,9 metra a olemovali ho 46 dórskymi stĺpmi, ktoré boli vysoké 10,4 metra a na čelnej i zadnej strane zdvojené. Veľkosť tohto chrámu, samu osebe úctyhodnú, prevyšovala však jeho výzdoba. Tvorilo ju 92 štvorcových dosiek (metóp) s vysokým reliéfom, 160 metrov vlysu s nízkym reliéfom a vyše 40 štítových sôch nadživotnej vel-

K OLTÁRU OLYMPIJSKÉHO OHŇA

Chrám bohyně Atény Nike
na Akropolis

kosti. Chránovú sochu Atény zhotovil Feidias zo zlata a slonoviny; do svätyne ju postavili roku 438 pred n.l. Toho istého roku, na Aténin sviatok, chrám aj zasvätili. Obrad vykonal hlavný organizátor jeho výstavby a najväčší aténsky štátnik Perikles. To sú, pravda, len suché údaje o štyroch najvýznamnejších stavbách na Akropolis, ktoré tam stoja dodnes. Všetky štyri sú ťažko poškodené. Z vyše stovky iných menších stavieb a pom-

níkov, ktoré boli medzi nimi rozosiate ako šperky, ostalo ešte menej či neostalo nič. Propylaje premenili Turci na sklad munície, ktorej výbuch ich roku 1640 zničil. Chrám Atény Nike zas zbúrali, aby na jeho mieste postavili štyri kanóny (našťastie trosky neodpratali, a tak sa z nich dal po oslobodení Grécka znova postaviť). Erechteion si zasa dajaký paša premenil na hárem a pre svoje dámy ho patrične zmodernizoval. Len s veľkým

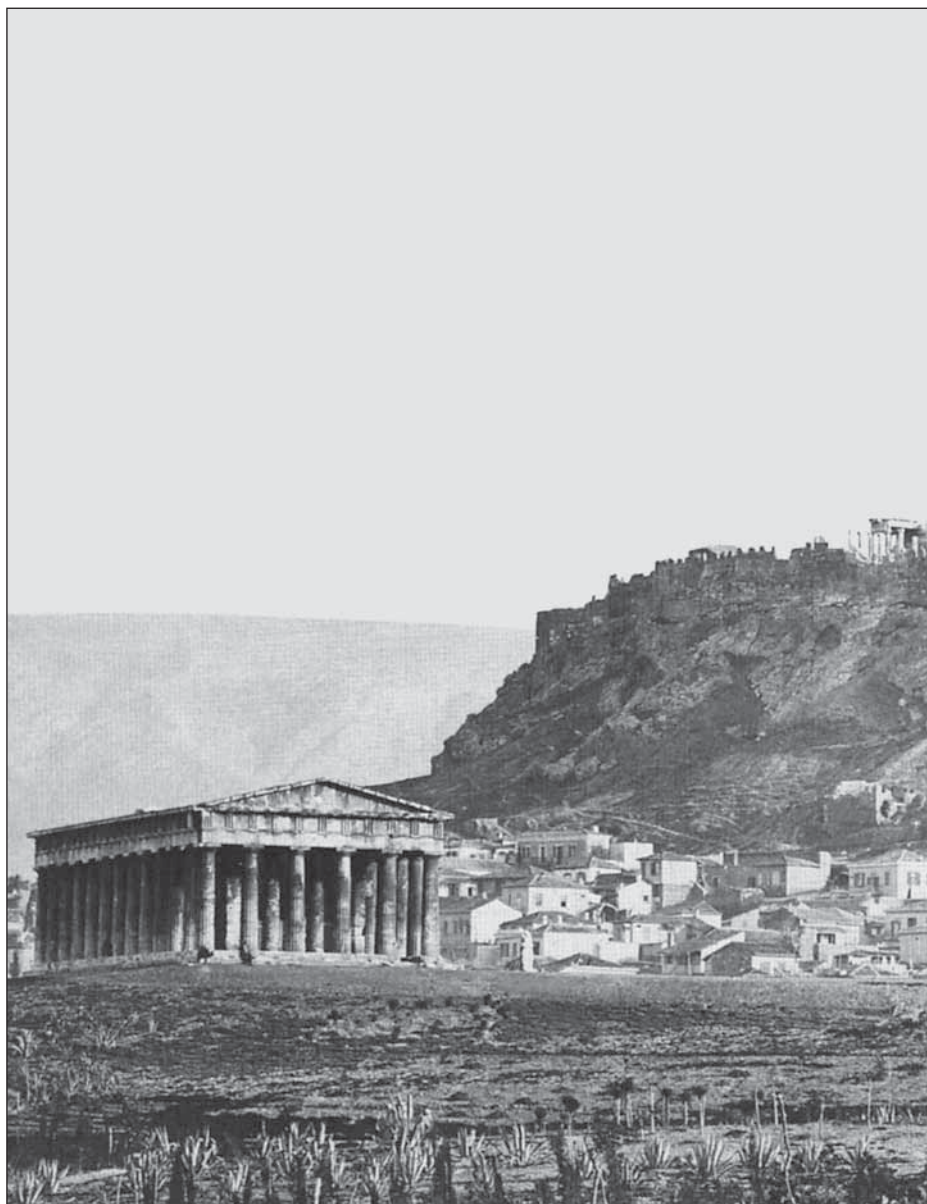
úsilím sa ho podarilo ako-tak vrátiť do pôvodného stavu. Partenón bol dve tisícročia hlavným aténskym chrámom; prvých tisíc rokov Panenskej Atény, druhých Panny Márie. V 16. storočí ho Turci premenili na mešitu a vylepšili minaretom, v 17. storočí ho povýšili na sklad pušného prachu; za vojny s Benátčanmi ho roku 1687 zasiahla zablúdená guľa delostrelcov grófa Königsmarka a výbuch mu dal dnešný vzhľad. Tým sa však jeho pustošenie neskončilo. V rokoch 1802 – 1803 odviezol z neho lord Elgin vyše 200 debien reliéfovej výzdoby (aj s jednou karyatídou z Erechtheia) do Škótska, ale britský parlament ho donútil predať ju Britskému múzeu.

Dojem z návštevy Akropolis je nepopísateľný: z pohľadu na jej stavby, z prehľadu dejín jej výstavby i ničenia, z celkovej atmosféry. Mnohí sa ho pokúsili vyjadriť slovom i obrazom, všetky verše a farby sú však zočivoči skutočnosti mdlé a nevýstižné. Velkoleposť sa tu spája s krásou a

krása s majestátom vekov na najvyššej možnej úrovni.

Šesťsto rokov po výstavbe Partenónu napísal Plutarchos: „Ako tieto stavby rástli do výšky, udivujúc svojou veľkosťou a nenapodobiteľnou krásou svojich tvarov, remeselníci sa usilovali povzniesť svoju prácu na výkon umelecký. Najúžasnejšia bola pritom rýchlosť práce.“ (Partenón s celou jeho výzdobou postavili za pätnásť a Propylaje za päť rokov, chrám Atény Nike za tri roky.) „Vzbudzujú o to väčší obdiv, že vznikli v krátkom čase na dlhé veky. Pokiaľ ide o krásu, vyvolávali už vtedy dojem vznešenej starobylosti, a navzdory tomu si doteraz zachovali pôvabnú sviežosť a novosť prvého dňa. Akási mladosť na nich kvitne bez ohľadu na stáročia a priťahuje na ne pohľad, akoby z nich vyžaroval duch večnosti a nestarnúcej duše“. Tieto obdivné slová sú prostým konštatovaním faktu, a hoci od ich napísania uplynulo už trikrát šesťsto rokov, platia dodnes.

Kariatídy na portále
Erechthea, Akropolis

Pohľad na Akropolis
v Aténach

Akropolis je vždy plná ľudí, Grékov i Negrékov zo všetkých končín sveta. Hoci sa dá prejsť z jedného konca na druhý pohodlne za štvrtí hodiny (celá jej plocha nemeria ani tri hektáre), nikto sa tu neponáhľa; ani turista z akcie „tri štáty za dva dni“. Človek by tu chcel najradšej zastaviť čas... A keď si prezrie múzeum tamojších nálezov a osvieži sa v tieni daktorého z nemnohých stromov, znova sa vracia k jej stavbám,

obchádza ich po vyhladených kameňoch a mramorovom štrku, podchvíľou sa zastavuje a žasne v nemom údive. Napokon sa predsa len vyberie na vyhladkovú terasu na samom konci akropolskej skaly. Je na jej najvýchodnejšom výbežku a veje nad ňou belasá zástava s bielym krížom Helénov.

Dole sa rozprestiera do nadozierna belostné Aténino mesto. Za uličkami a strechami Plaky, smerom k

zalesnenej homole Lykabettu, je veľké štvorcovité priestranstvo: hlavné námestie Syntagma. Nad ním sa dvíha okrová budova parlamentu, bývalého kráľovského paláca, na pravo sa zelenie Národný park. A ešte ďalej na východ, kde máme nádej, že na obzore uvidíme jasnú hladinu mora, vystupujú z údolia niekdajšej riečky Ilissa stípy antického chrámu.

Je to Olympieion, chrám Dia

Olypského. Za ním presvítá zo zelene svahov Ardetta biela podkova aténskeho štadióna

Z Akropolis na štadión vedie jedna z najkrajších promenád, čo vôbec existujú. Volá sa cesta Dionýzia Areopagita a dostaneme sa na ňu, keď po zostupe z Propylají zabočíme doľava.

Neveľmi pravidelné schody, avšak z mramorových stĺpov a kvá-

Partenón, Atény.
Fotografia zachytáva stav
z konca 19. storočia.

drov z antických stavieb, nás dovedú najprv k ódeiu Heroda Atického, divadlu pre hudobné a dramatické predstavenia z roku 161 n.l., ktoré dodnes slúži (po nevelkej rekonštrukcii) svojmu účelu. Za riedkym borovým hájom a husto zaparkovanými autami sa nám otvorí výhľad na dva pahorky: jeden z nich, Museion, bol zasvätený Múzam, a druhý, Pnyx, bol sídlom aténskeho ľudového zhromaždenia. Pozostatky jeho sedadiel a kolonád pamätajú časy, keď v ňom rečnievali Temistokles a Perikles, keď v ňom zasadali s rovným hlasovacím právom všetci aténski občania, keď Atény boli po Solónových a Kleistenových reformách z konca 6. storočia pred n.l. prvým štátom, ktorý svoje zriadenie s hrdosťou nazval demokraciou.

Cesta Dionýzia Areopagita sa vine okolo južného svahu Akropolis a jej asfalt lemujú agáty, agáve, cyprusy a zlaté strapce mimóz. Nad nimi sa spočiatku tiahnu múry kolonády, ktorú dal postaviť pergamský kráľ Eumenes II. (otec Attala II., stavebník kolonády na Agore). Za nimi sú roztrúsené zvyšky svätých boha le-

kárstva Asklepia a jeho dcéry Hygiey, bohyně lásky a krásy Afrodity, bohyně úrody Demeter a okrem iných aj mýtického kráľa Aigea, ktorého meno znie dodnes v názve Egejského mora. Keď zídeme tak nízko, že nám hradby začínú zakrývať Partenón, ktorý nad tým všetkým tróni v jasnom lesku, môžeme si na chvíľu odpočinúť na mramorových kreslách Dionýzovho divadla. Pochádzajú zo 4. storočia pred n.l. Keď toto divadlo druhý raz zrekonštruovali, existovalo už dvesto rokov. Je to najstaršie divadlo na svete a dlhý čas bolo aj najväčšie: do jeho polkruhového hľadiska, ktoré vystupovalo až k bralám Akropolis, sa zmestilo 30 000 divákov. Jeho javisko má ešte pôvodnú dlažbu. Tu mali premiéru Aischylove, Sofoklove a Euripidove tragédie, Aristofanove komédie...

Hry spred dvadsiatich piatich storočí, ktoré sa dožili dnešných čias a televíznych obrazoviek!

Z Dionýzovho divadla, kde sa podľa Periklovho zákona hradilo chudobným občanom vstupné zo štátnej pokladnice, si urobíme malú odbočku k Lysikratovmu pomníku.

Stojí v malom parčíku, má podobu štíhlej nevysokej rotundy a pripomína víťazstvo speváckeho zboru vedeného aténskym občanom Lysikratom na oslavách Dionýzovho sviatku roku 335 pred n.l. Je to jediný zo stoviek podobných i oveľa umelekejších pomníkov starovekých Atén, ktorý sa zachoval na pôvodnom mieste. Naproti nemu, za širokou triedou kráľovnej Amálie, sa dvíha nad riekou automobilov brána cisára Hadriána, jedného z mála rímskych vládcov s priateľským vzťahom ku Grékom. Na jej bližšej strane si môžeme prečítať, že „Tu sa končí staré mesto Teseovo“, na opačnej je nápis „Tu sa začína nové mesto Hadriánovo“. Keď cez ňu prejdeme, sme na posvätej pôde Olympieia.

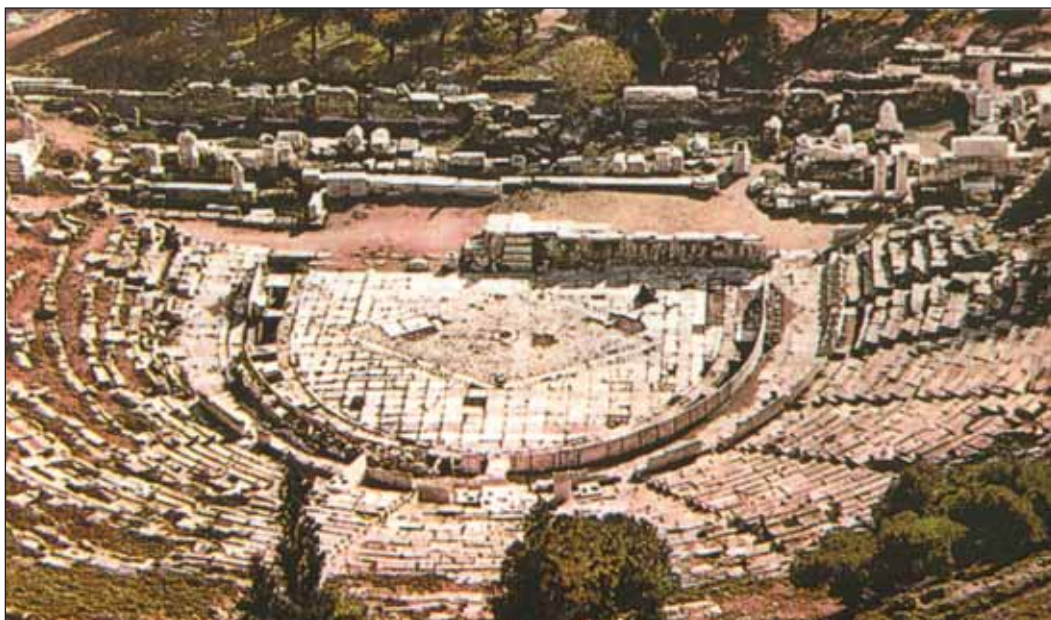
Olympieion bol najväčší aténsky chrám a podľa tradície najstarší chrám pod slnkom. Založil ho vraj Deukalión, keď sa s manželkou Pyrrhou zachránil pred potopou sveta, jeho skutočné základy však položili aténski Peisistratovci okolo roku 515 pred n.l., a to na mieste staršieho Di-ovho chrámu. Dokončil ho dal až Hadrián roku 132 n.l., jeho stavba teda trvala vrátane prestávok šesť a pol storočia.

Lívius ho nazval „jediným chrámom s rozmermi hodnými veľkosti

boha“: stál na umelej terase, ktorej pôdorys meral 108 krát 40 metrov, zdobilo ho 104 korintských stĺpov vysokých 17,5 metra a celý bol z pentelského mramoru. Trinásť jeho stĺpov sa zachovalo v skupine na juhovýchodnom rohu a prichodíme si medzi nimi ako v kamennom lese obrov, dva ďalšie stoja osamelo na západnej strane, jeden leží obďaleč ako rozrezaný strom. Na východnej strane k nemu priliehajú tenisové ihriská, plavecký bazén a ľahkoatletické trate. Niet azda športoviska, ktoré by sa mohlo pochváliť majestátnejšou scenériou.

Od chrámu Dia Olympského k olympijskému štadiónu je to ešte hodný kúsok. Trikrát nám musí uvoľniť cestu zelená, kým sa dostaneme na jeho vstupnú rampu. Keby sme ho nepoznali z fotografií, jeho tvar by nás prekvapil. Nie je elipsovité ako zvyčajný štadión, ale z jednej strany otvorený; svojím pôdorysom pripomína podkovu. Pritom je pomerne úzky, takže sa na ňom nedajú hrať napríklad futbalové zápasy. Ospravedlňuje ho však to, že svoj tvar dostal v čase, keď o futbale nebolo ešte ani chýry, ani slychu. Na ľahkoatletické preteky však dobre vyhovuje; na tie ho totiž postavili. Rovnako ako pretekári si ho chvália aj diváci. Do jeho štyridsiatich šiestich

Dionýzovo divadlo
pod Akropolis

radov sa ich vojde vyše 60 000 a všetci dobre vidia. Chvália ho aj usporiadatelia, lebo vzhľadom na to, že je rozdelený na šesťdesiat sekcií, dostanú sa doň ľudia bez tlačenejce a vyprázdní ho môžu za necelých desať minút. Za ideálny ho považujú dokonca požiarnici: nie je na ňom ani kúsok dreva. Celý je z mramoru, a to z pentelského – ako Partenón.

Oficiálne sa tento štadión nevolá „olympijský“, hoci ho postavili pre prvé novoveké olympijské hry, ale „panaténajský“. Presnejšie: iba ho znova postavili, lebo tam stál už tisícročia predtým. Meno dostal podľa hier, ktoré sa na ňom konali každý štvrtý rok ako súčasť Veľkých panaténají, osláv Aténiných narodenín, resp. Malých panaténají, slávených každoročne koncom júla. Prvé správy o týchto hrách máme z druhej polovice 6. storočia pred n.l., keď ich program zreformoval aténsky vládca Peisistratos, slávil sa však takpovediac od nepamäti. Štadiónom sa tu pôvodne volala iba bežecká trať, ktorá merala jedno štádium (zo starogréckeho „stadion“, t.j. v atických mierach 177,6 metra). Diváci sedeli po stáročia iba na trávnatých úbočiach nad

údolím. Kamenné sedadlá dal pre nich postaviť až v rokoch 331 – 330 pred n.l. aténsky štátnik a rečník (a hlavne finančník) Lykurgos. O pol tisícročia, asi v rokoch 140 – 144 n.l., dal tieto sedadlá prebudovať z pentelského mramoru iný aténsky štátnik a rečník (a hlavne boháč) Herodes Atický, ktorý dal postaviť aj ódeion pri Akropolis. Vtedy dostal štadión svoj dnešný pôdorys: pretekárske pole široké 33,5 metra a dlhé 204,1 metra, ohradené dvojitém kamenným múrom. Hľadisko pozostávalo zo sedadiel v 47 radoch nad sebou, ktoré boli na juhozápadnej strane spojené poloblúkom a asi v polovičnej výške rozdelené pozdĺžnym priechodom; vošlo sa do neho 60 000 divákov, tolko ako dnes. Keď padlo rozhodnutie, že sa po takmer 1500-ročnej prestávke olympijské hry obnovia, dal tento medzitým celkom zničený štadión znovu vybudovať alexandrijský Grék (a opäť finančník a boháč) Jorgos Averof. Rovnako ako Herodes Atický a Lykurgos na vlastné náklady.

Nech sa tomuto štadiónu vytýka hocičo (vlastne len to, že sa nehodí na futbal), človek so zmyslom pre tradíciu je rád, že stojí tak, a nie inak. Je to ob-

Kavalkáda na severnej strane Partenónu

